

Глущенко О.О.

УДК 336.22

**ПОДАТКОВА СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХІД
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Постановка проблеми. В епоху глобалізації економіка України підлягає впливу хаотичних кризових явищ у всіх напрямках господарювання, що потребує виваженої державної політики, яка б стала фундаментом зростання добробуту в країні, захисту її інтересів. Одним з головних інструментів втручання держави в економіку є податки та система оподаткування. Податкові стосунки є дуже складними та суперечливими щодо економічної безпеки держави й суб'єктів господарювання. Вони, з одного боку, є джерелом живлення державної казни, з іншого, вагомим тягарем щодо фінансового результату діяльності підприємств. Крім того, в Україні існує безліч не вирішених питань та «хворих місць» податкової системи.

Прикладом зазначеного можуть слугувати результати рейтингів «Paying Taxes», які розраховано Всесвітнім банком і аудиторською компанією «PriceWaterhouseCoopers». Україна в 2007 році займала 177-е місце серед 181 країни світу по простоті податкової системи [19, 17], а в 2008 - 2009 роках планка впала до 180-ої позиції, замикає ж список Білорусія [17, 3]. Підприємцям в Україні доводиться платити 99 податків і витратити на це більш 2 тисяч годин на рік [12, 20].

Згідно даних дослідження організації «Heritage Foundation» частки податків у ВВП деяких країн світу в 2010 році, Україна серед 29 держав займає 12 сходинку з показником 38,1% (найвище значення в Данії - 50%, Зімбабве - 49,3%, Швеції - 47,9% та Франції 46,1%; найменше в ОАЕ -1,4%, Кувейті - 1,5 %, Анголі - 5,7%). На перший погляд в Україні не найвищі податки. Однак, вказаний показник не враховує «тінізацію» економіки, а в Україні вона одна з найвищих в світі - близько 50%, та реальні вимоги до платників податків [15].

За таких умов важливого значення набуває впровадження підприємствами ефективного інструментарію управління податковими платежами, спрямованого на забезпечення їх економічної безпеки.

Метою статті є обґрунтування ефективного податкового заходу створення передумов захисту економічної безпеки підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню теоретичних та методологічних засад податкового менеджменту на усіх рівнях, а також розгляду внутрішнього податкового середовища підприємства, приділено значну увагу науковцями. В роботах таких авторів як Ю.Б. Іванов, Т.М. Четчова-Терашвілі, А.Г. Загородній, К.М. Блохін, Т.М. Чернякова, Б.А. Карпінський, Я.В. Литвиненко, пропонуються заходи зменшення впливу податкових чинників, які не завжди узгоджені. Також, існує розбіжність думок щодо їх змісту, тлумачення, не кажучи вже про взаємозв'язок між собою, з економічною безпекою підприємства в цілому.

Виклад основного матеріалу. В літературі з оподаткування [14, 4, 5, 7, 6, 8 та інші] докладно охарактеризовано наступні заходи легального зменшення підприємством податкового навантаження: податкове планування, податковий менеджмент, управління податковими потоками, податкова оптимізація (оптимізація податкових зобов'язань, оптимізація податкового навантаження), податкова мінімізація (мінімізація оподаткування, мінімізація податкових зобов'язань, мінімізація податкового навантаження), оптимізація податкового портфеля, податкова безпека бізнесу, податкова політика, оптимізація економіко-організаційного процесу оподаткування підприємств, оптимізація зовнішнього податкового середовища підприємств, управління податковими ризиками (податковий ризик - менеджмент), міжнародне корпоративне податкове планування, податкова стратегія підприємства, перевірка належної сумлінності щодо виконання податкових зобов'язань (Tax Due Diligence). Наведений перелік є далеко не вичерпним.

Найбільш ефективним заходом управління податковими платежами на підприємстві є податкова стратегія. Обґрунтувати зазначене твердження можливо за допомогою наступних доводів.

Для розуміння терміну «податкова стратегія» треба розкрити зміст поняття «стратегія» взагалі. Зазначимо, що в науці не існує єдиного його тлумачення. В дослідженні стратегія розуміється як заздалегідь спланована реакція підприємства (комплексна програма дій) на зміну зовнішнього середовища, лінія його поведінки, обрана для досягнення бажаного результату. Стратегічне управління, у свою чергу, це таке управління підприємством, яке спирається на людський потенціал як на основу, орієнтує виробничу діяльність на запити споживачів, здійснює гнучке регулювання і своєчасні зміни в організації, адекватні впливу зовнішнього середовища, що дозволяють здобувати конкурентні переваги, в кінцевому рахунку дає можливість організації вижити в довгостроковій перспективі, досягаючи при цьому своїх цілей [20, 18].

Поняття «стратегія» нерозривно зв'язане з терміном «безпека», бо стратегія виходячи з головної передумови її розробки, направлена на вчасне пристосування підприємства до змін в зовнішньому середовищі, які несуть разом з собою загрози і можливості. Як бачимо, стратегія спрямована на забезпечення такого стану підприємства, коли йому ніщо не загрожує, що у свою чергу і є визначенням терміну «безпека».

Такий захід як «податкова безпека бізнесу» має однакову мету з податковою стратегією підприємства. Відмінністю є те, що податкову безпеку бізнесу в наукових джерелах відносять здебільшого до сфери діяльності консалтингових агентств, вбачають її спрямованість на вирішення податкових сутичок у суді та управління податковими ризиками. У свою чергу, податкова стратегія підприємства вирішує усе коло питань, що направлене на легальне зменшення впливу зовнішнього податкового середовища підприємства, від планування податків до їх фактичного зменшення, а також пристосування або відстоювання отриманої податкової вигоди перед податковими органами [10, 11].

Податкове планування ж на підприємстві є однією з головних складових частин податкової стратегії, її етапом і функцією, але не більше. Велика кількість науковців, навпаки, розуміють під цим заходом весь комплекс управління податковими платежами, що призведе до їх фактичного зменшення. Однак, планування – це лише одна ланка в ланцюжку зменшення впливу зовнішнього податкового середовища підприємства. Зазначене стосується й міжнародного корпоративного податкового планування, яке є одним з видів податкового планування, тобто теж використовується в податковій стратегії підприємства.

Треба відрізнити схожі терміни - «планування податкових платежів» та «податкове планування», бо вони мають вагомі відмінності. Так, планування податкових платежів виступає як відносно нескладна послідовність дій щодо визначення сум майбутніх податкових платежів підприємства (визначення підлягаючих сплаті податків → пошук можливостей застосування податкових пільг → формування «податкового календаря» → резервування засобів, необхідних для сплати податків), а податкове планування являє собою сукупність методів, необхідних для планування шляхів їх зменшення [13].

В основі податкової стратегії підприємства лежить сукупність форм і методів податкового менеджменту та його видів, серед яких корпоративний менеджмент, податковий ризик – менеджмент. Відмінність між ними полягає у тому, що перший розглядає управління податковими платежами юридичною особою (корпорації, холдингу та інших об'єднаннях юридичних осіб) як податковими потоками, а другий - спеціалізується на управлінні податковими ризиками.

Податкова політика підприємства є формою реалізації податкової стратегії. В науковій літературі здебільшого її описують як податкову стратегію, що не є вірним. Податкова політика підприємства вказує на орієнтири підприємства у напрямку зменшення податкових зобов'язань, зображує методи, що використовуються, цілі, описує бажаний імідж підприємства, обрану модель поведінки відносно виконання податкових зобов'язань тощо. Тобто все те, чого підприємство дотримується (або чого бажає досягти) при сплаті і нарахуванні податкових платежів, а також при управлінні ними. А податкова стратегія підприємства встановлює стратегічний, тактичний план досягнення встановлених перед нею цілей, які записані в податковій політиці, у рамках сформованих принципів та за допомогою обраних методів.

В межах формування податкової стратегії слід враховувати такі заходи як оптимізація податкового середовища, оптимізація економіко – організаційного процесу оподаткування підприємств, оптимізація податкового портфеля. Так, оптимізація податкового портфеля дає підприємству нові інструменти і методи прийняття управлінських рішень щодо легального зменшення податкових зобов'язань. Одним з таких інструментів є матриця БКГ, за допомогою якої підприємство може визначити, на які податки у податковому портфелі треба зосереджувати більше уваги, розділивши їх на певні групи тощо.

Податкова оптимізація та податкова мінімізація зводяться до легального зменшення податкового навантаження на підприємство. Деякі науковці вбачають в податковій мінімізації протиправні дії, а покладаючись на практику податкових відносин, це є не вірним, бо схеми мінімізації податкових платежів не порушують законодавчо встановлений порядок їх сплати. І податкова оптимізація, і податкова мінімізація – це моделі поведінки підприємства щодо виконання податкових зобов'язань. Взагалі легальна податкова мінімізація, рамками якої є межі законодавства, і податкова оптимізація є тотжними. На нашу думку, треба дотримуватися поняття «податкова мінімізація», бо воно використовується на практиці, до того ж є легальним, але не вітається з боку держави, бо призведе до зменшення доходів в державну скарбницю. Поняття «оптимальне» є дуже відносним та важко досяжним. Так, наприклад, рівновагою між інтересами держави і бізнесу є рамки закону, але, враховуючи те, що податкове законодавство не бездоганне, підприємство знаючи його, може зменшувати легальним шляхом свої податкові зобов'язання, а це порушує встановлений план доходів держави. А з іншої сторони, чого підприємство повинно платити більше ніж вимагає «літера» закону. В основі формування та реалізації податкової стратегії лежить певна модель поведінки підприємства щодо виконання податкових зобов'язань перед державою.

Перевірка належної сумлінності щодо виконання податкових зобов'язань (Tax Due Diligence) є доволі новим актуальним напрямом, бо дає інструментарій для аналізу законпорядності діяльності суб'єкта господарювання, виходячи з його відносин з податковими органами, поведінкою щодо сплати і нарахування податкових платежів тощо. Tax Due Diligence доцільно використовувати при прийнятті рішення про купівлю підприємства, встановлення відносин з новими постачальниками, покупцями, отриманням фінансових послуг у невідомих організаціях, в умовах податкової конкуренції для отримання інформації про управління податковими платежами підприємствами – конкурентами тощо. Tax Due Diligence є необхідною складовою розробки та реалізації податкової стратегії підприємства [21].

По стану внутрішнього податкового середовища підприємства можна, в деякій мірі, судити про рівень його податкової культури. В залежності від нього, на підприємстві формується певна податкова ідеологія та податковий менталітет. Податкова ідеологія підприємства характеризує систему фундаментальних принципів здійснення його фінансової діяльності, а саме тієї її частини, що стосується сплати і нарахування податкових платежів державі. Ці принципи знаходять відображення в «місії» підприємства та створюються виходячи з його податкового менталітету. Під податковим менталітетом підприємства слід розуміти бачення засновниками, працівниками підприємства норми власної поведінки щодо виконання податкових зобов'язань перед суспільством.

Результат дії внутрішнього податкового середовища підприємства зводиться до таких понять, як «податкова вигода» та «податковий ризик в управлінні податковими платежами». Під економічною вигодою розуміють дохід, прибуток, що підлягає оподаткуванню. А податкова вигода – це дохід, який

отримано платником податків, унаслідок використання різних способів зниження податкового обов'язку. Іншими словами, податкова вигода – це економія на податках. Зазначений термін запозичений з податкового законодавства Російської Федерації. Окрім податкових ризиків, що притаманні зовнішньому податковому середовищу підприємства, власне внутрішнє податкове середовище теж має певні податкові ризики. До того ж, існує прямий зв'язок між податковою вигодою і податковими ризиками, пов'язаним з її отриманням. Чим більше сума можливої податкової вигоди, тим більше податкових ризиків. Під податковими ризиками в управлінні податковими платежами розуміємо можливість настання подій з негативними наслідками через впровадження заходів зменшення податкових зобов'язань [14, 2].

В управлінні податковими платежами як ніде, потрібне саме стратегічне управління, бо до змін в зовнішньому податковому середовищі підприємства треба готуватися заздалегідь, а в іншому випадку, підприємство може понести значні фінансові втрати. Єдиного тактичного управління і чіткого податкового обліку замало, хоча і без всього цього, не буде вдалої розробки і реалізації податкової стратегії, бо тактика – це способи, прийоми досягнення певної мети будь – якої стратегії, які повинні бути бездоганними.

Розробка податкової стратегії підприємства може здатися його керівнику дуже обтяжливим, більш доцільним для корпорацій та інших об'єднань юридичних осіб. Насправді ж, податкова стратегія може розроблятися як на великому підприємстві, так й на малому. Чим більше підприємство, його фінансові обороти, кількість господарських операцій за звітний період та складність їх обліку, тим більше потрібно зусиль для розробки вдалої податкової стратегії. На практиці ж, в різній мірі керівники підприємства та їх працівники вдаються до заходів податкової стратегії, але роблять це без комплексного теоретичного осмислення, що зменшує її ефективність. Простим прикладом застосування податкової стратегії є читання керівником або працівниками підприємства преси про можливі зміни в податковій системі і в залежності від цього прийняття певних рішень. Отже, податкова стратегія охоплює весь комплекс інструментарію, направленою на управління податковими платежами як в стратегічному, так й в тактичному і оперативному аспекті.

Треба відмітити, що зовнішнє податкове середовище підприємства є головним, але не єдиним чинником впровадження податкової стратегії підприємства. В податковій літературі поза увагою залишається визначення цілей заходів по зменшенню податкового навантаження підприємства. Так, науковцями акцентується увага лише на зменшенні сум податкових платежів, нехтуючи справжньою важливістю вказаного. Мінімізація податкових платежів не повинна бути самоціллю підприємств, це необхідно для чогось більшого, важливішого. Річ йде про забезпечення передумов для захисту його економічної безпеки від податкових чинників, існування «тіньового» та «напівтіньового» сектору економіки, кризових явищ в економіці, загострення податкової конкуренції між резидентами і нерезидентами на внутрішньому і зовнішньому ринках; важкості збереження рівня податкової культури. До того ж відмітимо, що питання необхідності розробки податкової стратегії суб'єктів господарювання торкається не тільки економічної системи, як такої, а й суспільства в цілому.

Результати дослідження тлумачень поняття «податкова стратегія підприємства» [8, 9, 22] свідчить про не повне розкриття його змісту, не вказується його відповідність до законодавства та кінцева мета його впровадження. Податкова стратегія формується в межах фінансової стратегії підприємства та направлена на захист його економічної безпеки. Вона протидіє надмірному впливу зовнішнього податкового середовища, завдяки зменшенню податкового навантаження, усуненню недоліків внутрішнього податкового середовища підприємства, управління податковими ризиками (внутрішніми і зовнішніми).

Також, податкова стратегія має бути спрямована на здобуття конкурентних переваг в податковій конкуренції між суб'єктами господарювання (резидентами і нерезидентами), збереженню та укріпленню високого рівня податкової культури, досягнення ефективного розвитку підприємства в цілому, через отримання легальної податкової вигоди, пристосованої до вимог податкових органів або відстояної у судовому порядку.

Процес пристосування податкової вигоди несе в собі необхідність розгляду поняття «податковий маркетинг», його основних засад.

Запропоноване трактування поняття «податкова стратегія» є універсальним як для підприємств, що працює лише на вітчизняному ринку так і для тих, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

В основі розробленого підходу до розуміння податкової стратегії підприємства лежать такі поняття, як «економічна безпека», «податкова культура», «податкова конкуренція», «податковий маркетинг».

Висновки. Основні здобутки дослідження внутрішнього податкового середовища підприємства зводяться до наступного.

1. Визначено основні існуючі заходи зменшення податкових платежів підприємства, які не виходять за «рамки закону».
2. Обґрунтовано податкову стратегію як найбільш ефективного інструментарію податкового менеджменту, його зв'язок з іншими заходами.
3. Запропоновано новий підхід до визначення поняття «податкова стратегія підприємства» у ланцюжку «податкова стратегія – економічна безпека підприємства», в основі якого лежать наступні терміни: «податкова конкуренція», «податкова культура», «податковий маркетинг».

Джерела та література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovnkyk.net>.
2. Гордеева О. Налоговая выгода: понятие, признаки, практика / О. Гордеева // Финансовый директор. – 2008. – С. 12-22.

3. Гордіїв вузол, або які податки потрібні Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://novograd-rada.ucoz.ua/news/gordijiv_vuzol_abo_jaki_podatki_potribni_ukrajini/2009-11-26-141.
4. Ефимов А. Договор купли – продажі: мінімізація и оптимізація налогообложення / А. Ефимов // Бухгалтерія. – 2004. – № 40 (611). – С. 40-46.
5. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
6. Загородній А. Г. Податки та податкове планування підприємницької діяльності : монографія / А. Г. Загородній, А. В. Єлісєєв. – Львів : Центр бізнес – сервісу, 2003. – 152 с.
7. Карпінський Б. А. Стратегічний податковий менеджмент як механізм управління економічним розвитком держави / Б. А. Карпінський, Н. С. За лущка // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5).
8. Литвиненко Я. В. Податкова політика : навч. посіб. / Я. В. Литвиненко. – К. : МАУП, 2003. – 224 с.: іл. – Бібліогр.: с. 219-221.
9. Муравьов В. В. Организация налогового планирования на предприятии : [Электронный ресурс] / В. В. Муравйов // Аудит и финансовый анализ. – 2001. – № 2. – Режим доступа : http://www.cfin.ru/press/afa/2001-2/11_mur5.shtml.
10. Налоговая безопасность, налогообложение услуги, налогообложение бизнеса юридические услуги : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lexpravo.ru/legal/tax-security/>.
11. Налоговая безопасность бизнеса : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lexgroup.ru/rus/business-tax-security/>.
12. Огляд «Сплата податків у 2008 році» (Paying Taxes 2008): «Сплачувати податки стає легше, але не в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eba.com.ua/ua/news/news_from_members/07/12030943.
13. Панченко О. С. Стратегическое и оперативное налоговое планирование : [Электронный ресурс] / О. С. Панченко. – Режим доступа : http://science-bsea.narod.ru/2006/ekonom_2006/panchenko_strateg.htm.
14. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування : монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, Г. М. Дорожкіна, О. Г. Зима, В. В. Карпова та ін.; за заг. ред. проф. Ю. Б. Іванова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 448 с.
15. Податок на доходи фізичних осіб: українські парадокси та світовий досвід: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prodan.net.ua/uk/Articles/1242.html>.
16. Рейтинг стран по уровню простоты налоговой системы : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tiaurus.ru/3138>.
17. Расулова У. С. Концепція та моделі стратегічного управління : [Електронний ресурс] / У. С. Расулова. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Economics/37159.doc.htm.
18. Стратегічне управління : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://ua-referat.com/Стратегічне_Управління.
19. Україну признали одной из худших в мировом «налоговом» рейтинге : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://e-finance.com.ua/ru/taxes/2007/12/28/Ukraine_priznali_odnoj_iz_khudshikh_v_mirovom_nalogovom_rejtinge/.
20. Украинцам и белорусам сложнее всех в мире платить налоги : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.citynews.net.ua/news/3516-ukraincam-i-belorusam-slozhnee-vsekh-v.html>.
21. Due Diligence : [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.arni.ru/service/financial/duediligence/>

Головкова К.Ю.

УДК 658.012.45

ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЯ»

Постановка проблеми. Внаслідок невизначеності інформаційного поля й обмеженості достовірних інформаційних ресурсів управління економічними системами набуває все більш інформаційного характеру. Сучасний менеджмент має справу не стільки з реальними економічними об'єктами, скільки з їхніми інформаційними моделями. Проте, відповідальність за прийняття рішень на підставі інформації, одержуваної за допомогою технічних засобів, покладається тільки на людину як суб'єкта управління. Оперуючи інформацією, отриманою з різних джерел, ґрунтуючись на життєвому досвіді й знанні методів обробки інформації, особа, що приймає рішення, здійснює усвідомлений вибір методів управлінського впливу на систему (тобто ухвалює певне рішення). Відповідно, великого значення набуває дослідження інформаційних засад управління та визначення заходів щодо зниження ступеня суб'єктивності управлінських рішень, що ухвалюються. Цьому сприятиме, передусім, використання в процесі управління достовірної, сучасної та достатньої інформації.

Аналіз публікацій. Аналогічно тому, як субстанцією фізичного миру є матерія й енергія, основою управління як інформаційного процесу є інформація. Наукові погляди на інформацію як філософську та економічну категорію сформувались давно. Однак, тільки в 1928 р. після публікації американським вченим Р. Хартлі статті щодо визначення міри кількості інформації було покладено початок науковому її вивченню. Пізніше наукові дослідження продовжив К. Шеннон. Але, термін "інформація" (від лат. informatio – роз'яснення, викладення) визначають по-різному залежно від сфери застосування та наукової галузі. Різні аспекти природи інформації досліджували Н. Вінер, К. Шеннон, В. Р. Ешбі, Л. Брілюен, А. І. Берг,